

A "rejtélyes" 1914. évi Szabolcs megyei meteorhullás

A Meteor 1988/5. számában röviden már foglalkoztunk az 1914. évi Szabolcs megyei meteorhullás kérdésével, s közzöltünk két, eddig publikálatlan levelet is. Most az ott leírtakhoz kívánunk bővebb adalékokkal szolgálni.

Dr. Tokody László "A Kárpát-övezet területén hullott meteoritok" című írásában (Természettudományi Közlöny, 1957/6, 278-280) azt olvashatjuk, hogy "1914-ben a Nyírség vidékén történt meteorközhullás, melynek helye és időpontja még ma sem teljesen tisztázott". Bizonyára az I. világháború kitörése, majd később az országot megrázó társadalmi-politikai változások voltak az okai annak, hogy az esemény tudományos vizsgálatára nem került sor időben. Jól jellemzi a bizonytalanságot, hogy még abban sem jutottak egyetértésre a szakemberek, hány meteorhullás volt egyáltalán. A tudomány mulasztását szerencsére pótolják a korabeli megyei hírlapi cikkek és kéziratos források. Ezek többségét Kiss Lajos 1934-ben már közölte ugyan, de nyilván elkerülték a figyelmet.

1. Nyírvidék, 1914. május 28.

"A múlt vasárnap (május 24) estefelé 3/4 7 óra tájban szokatlan látvány ragadta meg az utcákon és vásártéren, az országos vásár miatt különben is nagyszámmal járókelők figyelmét. Az északnyugati égboltozaton hirtelen erős fény sugar jelent meg, amely az égboltozatot több, mint egy harmadrészszéjében ívelte át északkeleti irányban. Ott egy ponton hirtelen szétpattant s három részre oszlott szét. A szétpattanás zaja mintegy 5-6 másodperc múlva érkezett meg, gyors egymásutánban bekövetkező három távoli ágyúdörgéshez hasonlóan. A robbanás zaja és a légnyomás oly erős volt, hogy a városban sok ablak megrezdült tőle. Nyomban megvolt állapítható, hogy a fény és a zaj egy szokatlan nagyságú meteortól származott. A szétpattanás helye Nyíregyházától északkeletre esik, mert Kemece és Demecser vidékén viszont a dőrej Nyíregyháza irányából volt hallható. A hullócsillag maradványai valahol Pazony és Tura tájékán estek le. A pesti lapok szerint Hajduhadház határában is leesett egy nagyobb meteorokő, amelyet a pásztorok a földbe mélyen befürödve meg is találtak."

(Az esemény után négy nappal megjelent híradás még bizonytalan a meteorokövek földetérésének helyét illetően. Rövid idő múlva, az adatok összegyűjtését és rendszerezését követően azonban már pontosabb információk álltak rendelkezésre.)

2. Szabolcsi Hírlap, 1914. ? (valószínűleg június vége vagy július első fele). Dr. Jósa András nyíregyházi múzeumigazgató írása.

"Május hó 24-én, délután 6 óra tájban Dohnál József vömmel szobámban beszélgetvén, hatalmas dörrenés riasztott fel, mely csak másodpercek töredékéig tartott és ajtókat, ablakokat, mint mindenütt Nyíregyházán, erősen megrázott. Hirtelenében azt hittük,

hogy földrengés van; de mivel a dörgés csak igen rövid ideig tartott, azt meteorrobbanásnak kellett tartanunk... A tümenényt szobából nem láthattam. A meteor Gávától, Nyíregyházától, Ujfehértótól, Mándoktól keleti irányban tűnt fel és a horizont felett 20-30 foknyi magasságban, pár percig tartó, harántos, fehéres füstszalagot hagyott maga után, amiből azt lehet következtetni, hogy a meteor nem szemben jött keletről, hanem északkeletről délnyugati irányban vonult (1). Kanizsay Tibor Ujfehértón körtealakúnak látta és kétszer-háromszor szélesebbnek, mint a Nap vagy a Hold... A dörgés némely helyeken rövid ideig, másutt hosszantartó volt... Kétségtelen, hogy az izzó tömegnek a sziporkázással egyidejű eltűnése a meteor szétrobbanásának idejét jelezte. Evva István főszolgabíró május 28-án megállapította, hogy Kisvarsány határában, Szőke István előtt két darab fúródott a földbe, egyik ökölnyi volt, a másik ennél is nagyobb. Ugyanott, állítólag több darab a Tiszába is hullott. A két ökölnyit széjjelverték és abból a pataki kollégiumnak is jutott; több darabot pedig széjjelhoradtak..."

3. Somlyódi János nyíraczádi főszolgabíró levele a Szabolcsvármegyei Múzeum Igazgatóságának, 1914. július 23.

"A f. július hó 17-én este 7 óra tájban Nyíraczádon, a hivatalos helyiségem felett, északkeleti irányból jövet, egy a f. évi május hóban látott, meteorhullásnál sokkal nagyobb meteorhullást észleltem. A tűzsáv óriási nagy volt és annak megszűnése után pár perccel ágyúdörgésszerű robbanás hallatszott. Körülbelül 7-8 vagy kilenc robbanás következett gyors egymásutánban. Mint utána jártam, a meteor a nyírábrányi határban esett le, amelyet idemellékelve, a múzeum számára megküldeni kedves kötelességemnek tartottam."

4. "Hivatalos postai szállítólevél". Fennmaradt az előbbi levélben említett meteorkövet tartalmazó csomag postai feladóvevénye, melyet mellékelten másolatban bemutatunk. (Az eredeti a rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeumban.) A postabélyegző kelte: Nyíraczád, (1)1914. jul. 23. Világosan olvasható a küldemény tartalma: "meteorkő".

Az előzőekből minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy 1914-ben két meteorhullás volt Szabolcs vármegyében: először május 24-én Kisvarsány (ma: Varsánygyűre) térségében, majd nem egészen két hónap múlva Nyírábrány (ma: Hajdú-Bihar megye) határában. Az események megítélése körüli bizonytalanságot — amellyel, hogy azonnali tudományos vizsgálatokra nem került sor — az okozhatta, hogy térben és időben egymáshoz viszonylag közel mentek végbe az egyébként rendkívüli ritkaságnak számító jelenségek, aminek a hiányos információk miatt a szakemberek nem mertek egyértelműen hitelt adni. Óvatosságból inkább hajlottak arra a véleményre, hogy csak egy meteorhullásról lehet szó, s a nyírábrányi kő, valamint a kisvarsányi kövek egyidőben értek földet, csupán az előbit később találták meg.

(1) A leíró itt felcserélte az égtájakat, ami azzal magyarázható, hogy nem látta a jelenséget, csupán a tűzgömb ÉNy-ÉK irányú fehéres nyomát.

1914. július 23. NYIRACSAÓ

Raktárkényv vagy káseenték... Hivatalból, 1004.

Hivatalos postai szállítólevél

neme: Csomag

küldemény tartalma: meteoritok

Czím: Szabolcsvármegyei múzeum
Ért. Györgyváros

Rendeltetési hely: NYIRACSAÓ

Kerület, városrész, utca, házszám

Utolsó posta

Postai előjegyzés.

Súly: 1104 g

Posta

Bérméltóság, csatl. frankó, frankó hely.

Ügyszám: 2706/1914

A fiadó hatóság vagy hivatal neve és székhelye:

Az egyetlen ismert nyírábrányi meteoritot ma a rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum őrzi (súlya 1104 g). A kisvarsányiak közül 1 db. ugyancsak a rudabányai múzeumban található (1507 g); a Természettudományi Múzeumba 1933-ban csereként került 2 kisebb darab (110, ill. 55 g) 1956-ban elpusztult; a debreceni Református Kollégium 3 egészen apró követ őriz (3,88, 1,40 és 0,32 g). A többi kisvarsányi meteorit sorsa ismeretlen. A sárospataki kollégium — Jósza András fenti információjával ellentétben — nem kapott belőlük (2). Nem tudunk az állítólag Hajdúhadház határában talált meteoritokról sem.

HADOBÁS SÁNDOR

IRODALOM:

Kiss Lajos: Az 1914. évi meteorhullás Szabolcsvármegyében. Természettudományi Közlöny, 1934. 533-535. old.
Tokody László-Dudichné Vendl Mária: Magyarország meteoritgyűjteményei. Bp. 1951. 103 old.

(2) Elképzelhető, hogy eredetileg is csak Debrecenbe küldtek darabokat, utóbb az informátor összecserélte a két református kollégiumot.